

Kronik - Bo med en ko eller to

Bragt i Politiken 3 december 2004

af forstkandidat Jørgen Nimb Lassen og arkitekt Hans Peter Hagens

I januar åbner Politiken udstillingen Havekulturbyen - fremtidens bosætning i landdistrikterne, der giver konkrete bud på nye leveformer i Danmarks mere og mere funktionstømte landsbyer.

Kig nøje på luftfotoet af landsbyen True. Vi befinder os tæt ved År-hus, hvor Parcelhuskvarteret Skjoldhøjparken som en anden kålorm er ved at fortære alle grønne marklandskaber. I 60-erne og 70-erne var det et hurtigvoksende fænomen, med intet mindre end 450.000 parcelhuse på 20 år, der skulle give lys og luft til danske familier med vokseværk. Men er det fortsat vejen frem? Med Danmarks beskedne grundareal på 43.075 kvadratkilometer er det ikke fysisk muligt at fortsætte kålormenes festmåltider med nu omkring 10.000 nye umættelige parcelhuse hvert år, hvis vi fortsat vil håbe på direkte adgang til mark, eng og skov. De mange parcelhuse bygges for sjældent i samspil med det åbne land, de eksisterende landsbyer, landbrug og erhverv.

*Parcelhuskvarteret Skjoldhøjparken ved Århus grænsende op til landsbyen True.
Luftfoto:DDO©copyright Cowi*

Samtidig hermed nedlægges hver dag i gennemsnit 5-6 fuldtids-landbrug i Danmark, bygningerne rives ned eller får nye formål, og stadig flere landmænd må om muligt indstille sig på et liv i andre erhverv.

Antallet af landbrugsejendomme kulminerede i begyndelsen af 1900 med 250.000, et tal som sidenhen er faldet til 45.000. Alene over de sidste 10 år har mere end 20.000 fuldtidsbrug måtte lukke, og ca 31.000 har mistet deres job i landbruget. Og som om det ikke var nok, ifølge en statistik bragt i Politiken 13.10.2004 ser det bestemt ikke lysere ud i de kommende 10 år, hvor yderligere 22.000 landbrug og 24.000 job forventes at forsvinde.

Det er til denne komplekse problemstilling, at Havekulturbyen kommer med alternative løsningsforslag.

Tænk dig at bo med en ko eller to, direkte ud til græsenge med heste, får og geder. Eller hvad siger du til bugnende frugtlunde med dyrkningsarealer for frugt, bær, krydderier og urter. Eller en skov lige op til din baghave med stiforbindelser til skovlysninger fulde af vilde hindbær, brombær, blåbær og bistader.

Havekulturbyen – et udviklingsprojekt med nu 6 år på bagen, støttet undervejs af Miljøministeriet v. Skov- og Naturstyrelsen, Danielsens Fond, Danmarks Nationalbanks Jubilæumsfond af 1968, Landbrugs-rådet m. fl. - skal ses som et alternativ til de traditionelle parcel-husudstyknings, og ikke mindst som en plan for genbrug af det stadig voksende antal urentable, men bevaringsværdige gårdejendomme.

Havekulturbyens erklærede målsætninger er opsummeret, at udvikle nye bosætningsmuligheder i landdistrikterne, at bevare gårdejendomme i drift, at skabe nye erhverv og indtjeningsmuligheder på landet. Hertil kommer en ikke uvæsentlig arkitektonisk ambition, men lad os starte fra begyndelsen af.

Hvor og hvordan ?

I udkanten af mange danske byer ligger bevaringsværdige gårde, hvor driften enten er ophørt eller er i fare for at blive det. Disse bygninger rummer ofte funktionsmæssige og arkitektoniske værdier som kan integreres i Havekulturbyen. Gårdene kan fungere som nyttige bindeled til boligerne, og netop medvirke til at skabe det liv, de nye erhvervs muligheder og det fællesskab, som alle længes efter i landdistrikterne.

Omkring disse gårdejendomme anlægges Havekulturbyen - som mindre bosætnings muligheder med 30-50 huse - på grænsen til det åbne land. Bosættningerne indplaceres i landskabet ud fra grønne "fingerplans-principper", med boligerne samlet omkring mindre træbeplantede gadeforløb og fælles pladsdannelser med bænke, vandelementer, boldspil mv.

Hver enkelt bolig grænser direkte op til de omkringliggende jorder, der inddrages i bosættningerne som en slags naturparker med forskel-lige særpræg og dyrkningsmuligheder.

I egenskab af traditionelt landbrug vil gårdene kunne danne ramme om opdyrkning, fremstilling og forædling af såvel vegetabiliske som animalske fødevarer. Selvfølgelig til gavn for selve bosætningen, men i ligeså høj grad for hele lokalmiljøet, for ikke at glemme de besøgende og turisterne. For hvem vil ikke smage de lokale fåre-og gedeflejer, rådyrpølsen, eller den

hjemmegjorte slænbrændevin ?

Udover at gårdene således bliver opprioriterede rammer for alskens spiselige herligheder, vil der være yderligere livgivende perspektiver i at kombinere private og offentlige tiltag, gennem indpasning af vug-gestuer, børnehaver, skolefunktioner, fritidshjem og forskellige former for nærværende pleje.

Endelig vil gårdene også kunne transformeres til de fysiske baser for en stribe mindre erhverv, hvor det er oplagt at indpasse service-erhverv, kontorfællesskaber, diverse håndværk med tilhørende værksteder, gårdbutikker, små listige spisesteder, øl- og vinstuer, mini-biografer, samt varmestuer for andre lokale initiativer mv.

Nogle af sidstnævnte eksempler er forslag, som Fonden Realdania siden hen også har valgt at sætte fokus på, forhåbningsvis mundende ud i flere realiserede forsøg med gårdindretninger. Men nye gårdindretninger gør det ikke alene, det er uhyre vigtigt at holde fast i brugen og dyrkningen af landskabet, som selve udgangs-punktet for sin tilstedeværelse på landet. Ellers vil landsbyerne hurtigt ende som skønmalerier uden reelt indhold.

I Havekulturbyen er det netop af vital betydning, at driften af gårde-ne holdes i gang. Ikke med højeffektivt landbrug, men med mildere former, der kan tilpasses de enkelte bosætningers jorde og karakteristika. Et arbejde der typisk vil kunne varetages af yngre land-mandspar – men også agronomer, jordbrugs- eller skovteknikere, forstkandidater, hortonomer eller andre grønne fagmænd - som med bopæl på stedet enten vil kunne forpagte gårdejendommen eller ansættes til opgaven.

Historisk udgangspunkt

Det er i denne sammenhæng afgørende at gå op mod strømmen i dagens Danmark, hvor mekanisering, rationalisering og EU's land-brugstilskud har gjort større bedrifter til noget nær en naturlov, hvis man skal overleve som fuldtids landmand. Fra 1945 og frem til i dag er der forsvundet mere end 300.000 job alene i landbrugserhvervet, i gennemsnit knap 14 pr. dag, efterladende det snavsede vasketøj til vores generationer i form af de funktionstømte landsbyer. Men som August Strindberg spidsfindigt udtalte "jeg kan skabe poesi af snavset om det skal være".

Poesi. Så hvorfor ikke vende blikket mod de oprindelige danske landsbyer, hvor hver landsby var betinget af det pågældende områ-des naturgrundlag, terrænforløb, jordens beskaffenhed, materialers tilgængelighed samt nærheden til andre byer. Dette samspil medførte nemlig en langsigtet og helhedspræget udvikling, hvor landsbyen underlagde sig landskabets og naturens forudsætninger. Landsbyen var dengang ikke kun et boligområde, men også et erhvervs- og forsyningsområde med jorde i flersidig drift, hvortil kom fællesarealer i form af grønninger og mindre pladse-dannelser.

Disse principper for byudvikling har været kraftigt nedprioriteret, nye anlæg og byggeri er blevet realiseret i højt tempo, uden hensyn til de enkelte områders natur. Ændringerne er ikke som tidligere foretaget på baggrund af den eksisterende landsbystruktur, og landsbyens relationer er ikke blevet underbygget. Mange landsbyer ligner derfor mere og mere forstadens parcelhuskvarterer, og den rygrad af harmoni mellem nyt og gammelt, som vi kender fra

historiske kilder er næsten helt forsvundet.

Desværre står den beskrevne proces med stadig færre aktive gårde og ansatte i det primære landbrug ikke alene. For når bondemanden forsvinder, så ryger en mængde tilknyttede arbejdspladser med af i svinget. Tænk på alle følgeerhvervene såsom lokale håndværkere, slagtere, smede, små mejerier, diverse lærlinge, piger i huset mv. Dermed mister landsbyen de sidste små rester af relationer til omgivelserne, som det at handle i de lokale butikker, få repareret bilen hos smeden henne om hjørnet, det altid at kunne have sine børn i den lokale børnehave og skole på den anden side af vejen, at hente mælken og æggene på nabogårdene, hjælpe til med høsten osv.

Hvad der i dag er tilbage af fællesskabets udnyttelse af de lokale res-sourcer med henblik på overlevelse er næsten ikke værd at nævne. Landsbyen er vitterlig blevet udsuget for såvel økonomiske, økologiske som sociale relationer. Det er ikke længere så nemt at se kvaliteterne.

Netop derfor er det af største betydning, at der i landdistrikterne ikke blot skabes nye erhvervs- og bosætningsmuligheder, de må og skal være af højeste kvalitet. Og ved at genfortolke det historiske lands-byprincip i en ny og tidssvarende udgave, og bruge bevaringsværdige landbrug som ramme om de nye muligheder og erhvervsinitiativer, kan nye udstykninger til boliger i det åbne land igen blive en integreret del af landskabet sammen med skov, landbrug, natur og friluftsliv.

De nye boliger

Det er derfor vigtigt at udvikle nye boligformer, der i lighed med bindingsværkshuset, bliver fleksible og enkle byggesystemer som smukt kan indpasse sig de danske landskaber og landsbymiljøer.

Bindingsværkshusene i de danske landsbyer var, og er stadig, en smuk form for typehuse som medvirker til at skabe mange af disse mindre byers homogenitet, idet de alle er bygget ud fra samme enkle konstruktionsprincip. Husene er hele tiden forbundet til hinanden visuelt, på trods af at ingen af dem er ens i hverken størrelse, grundplaner, facader eller farver. Variationerne mellem de enkelte huse skaber et arkitektonisk levende udtryk.

Målet med Havekulturbyens boliger er moderne, minimalistiske, prisbillige og smukt designede typehuse, indeholdende forskellige miljø- og energispare-foranstaltninger integreret i deres arkitektur, inventar og tekniske anlæg.

Boligerne vil ud mod de fælles ankomstgader fremstå i pudsede og kalkede overflader, i varierede farvenuancer, således at der opnås et materialeslægtskab med landsbyernes ældre huse. Mens boligernes facader mod haverne vil fremstå i varierede former for træbeklædninger kombineret med store glaspartier.

I modsætning til de mere traditionelle parcelhuskvarterer med typiske boligstørrelser på mellem 110-160 m², varieres Havekulturbyens boliger fra de helt små på 25 m², til 50, 75, 100 op til 250-300 m², for på denne måde at optimere muligheden for at blande familier, par, enlige, studerende. Ja, alle generationer og aldre.

Alle boligerne opføres som billige råhuse i simple grundmaterialer, hvortil kommer at de enkelte beboere gives mulighed for at tilvælge en række specialløsninger alt efter behov og økonomi :

Diverse oven-lys, solceller, pejse/ildsteder, drivhuse, åkande- og krebsedamme, ekstra køkkeninventar, træskodder, pergolaer, garager, bænke, murmaleri-er, hønsegårde, brænde-og cykelskure mv.

Og har døtrene heste kan de selvfølgelig opstaldes på gården, mens nabofamilien får og geder græsser i den omkransende naturpark.

Det landskabelige samspil

Det gennemgående grundelement i Havekulturbyens idé er det tætte samspil mellem bosættelsen og det omkringliggende landskab. Som beboer skal du aldrig være i tvivl om, at bebyggelsen og områdets karakteristiske træk betinger og supplerer hinanden indbyrdes.

Til Havekulturbyen hører et arealbehov på et sted mellem 10-30 hek-tar pr. bosætning, hvor langt størstedelen fungerer som de fælles naturparker.

Og til slut til en ikke uvæsentlig sammenligning. Mens den typiske parcelhusgrund i dag ligger på 800-1000 m², udgør byggegrundene i Havekulturbyen mindre end halvdelen, nemlig mellem 200-500 m² pr. boligenhed, hvilket for bosættningernes 30-50 huse svarer til max. 2 hektar bebygget område i alt. Kun dette mindre areal overføres til byzone, mens det øvrige grundstykke bibeholdes i landzone til de be-skrevne blandede jordbrugsformål. Herved fastholdes fokus på det grønne, på dyrkningen og på landsbyen, som en uundværlig del af den danske historie.

Landsbyerne, der begyndte som bopladser tilbage i bondestenalderen for mere end 6.000 år siden, er her stadig. Men skal de overleve som attraktiv boform i Danmark - med levende, kulturelle og oplevelses-mæssige værdier - er det nødvendigt med et markant løft.

Bo med en ko eller to.

Udstillingsvarighed i Politikens Forhal : 6-30. januar 2005. Efterfølgende rejser den på Danmarksturné til de kommende 5 storregioner m. opstart i Aalborg 10-28. februar (på Rådhuset), i vejle 10-31. marts (i Økolariet) m. fl.

For yderligere oplysninger om Havekulturbyen se : www.havekulturbyen.dk